

De etiquette van de geluidsplek

Argumenten en alternatieven voor geluidstechniek in de zaal

In het theater hebben bezoekers nogal eens last van de geluidstechniek midden in de zaal. Moet die technicus daar nu echt zitten? Kan het ook anders? Begin maart organiseerde Huub Huikeshoven (Theateradvies bv) een rondetafelgesprek met de Werkgroep Geluid van de VPT. De geluidstechnici staken de hand in eigen boezem. Maar ook de ontvangende theaters kunnen veel meer doen. 'Er is een cultuuromslag nodig.'

© Rob Akker

Vanaf het moment dat geluidstechnici een plek opeisten in het midden van de zaal heeft dat weerstand opgeroepen. Het begon rond 1970. Terwijl veel theatermakers de schouwburg de rug toekeerden om in een leeg pakhuis of een omgebouwde fabriek theater te gaan maken, betraden de geluidstechnici de gevestigde theaters. Het instrumentarium dat ze bij zich hadden was bescheiden. Een paar losse luidsprekers, wat microfoons, een mengtafeltje. In

de jaren tachtig sleepten ze steeds meer apparatuur naar binnen en hadden ze steeds meer vierkante meters nodig. En nog eens tien jaar later was een mengtafel in de zaal normaal geworden, niet alleen bij concerten, muziektheater, cabaret en musicals maar ook bij toneel en dans. Nieuwe theaters hebben er nu zelfs speciale voorzieningen voor, zoals een hefplateau om het techniekeiland op hoogte te brengen, of een takelsysteem om de loodzware mengtafel over de stoe-

len heen naar zijn plek te transporteren. Met de opkomst van digitale mengtafels is het gewicht wat verminderd, net als de vierkante meters. Maar de geluidstechnicus zit nog steeds pontificaal in het midden van de zaal.

'Zodra er interactie is hoort de geluidstechnicus in de zaal'

Voor velen blijft dat iets onbegrijpelijks. Nota bene de beste plaatsen in de zaal worden bezet door in het zwart geklede figuren die apparaten met knipperende lampjes bedienen waar het welslagen van de voorstelling afhankelijk van schijnt te zijn. Kunnen die stoorzenders hun werk niet doen op een andere plek? Waarom moet dat midden in de zaal? Alle partijen hebben daar zo hun ideeën over. Men denkt dat het niet meer dan een gewoonte is, overgewaaid uit de popmuziek, die zich nu helaas niet meer laat veranderen. Of men meent dat geluidstechnici op de plek met het beste geluid moeten zitten. Dat klopt wel een beetje, maar raakt toch niet de kern van de zaak. Daarom was het een goed idee van Huub Huikeshoven en Theateradvies om een rondetafelgesprek te organiseren en daarvoor de Werkgroep Geluid uit te nodigen. Dit artikel komt voort uit die bijeenkomst. Eerst waren er pizza's, daarna koffie. Toen kon het gesprek beginnen. Huub's uitgangspunt: het publiek komt naar het theater voor een uitvoering. De uitvoerende wil zich optimaal tonen aan het publiek. Het is wenselijk dat de toeschouwers zich volledig op de uitvoering kunnen concentreren. Tegelijk dient de uitvoerende optimaal ondersteund te worden, ook door de techniek. Zijn die twee uitgangspunten met elkaar te verenigen? Moet je onderscheid maken naar genre? Welk advies kunnen we geven aan technici en directies?

Geluid hoort in de zaal

De geluidstechnicus hoort als regel thuis in de zaal, daar was iedereen het vrij ►

snel over eens. Dat heeft weinig met techniek te maken en alles met de artistieke kant van wat een geluidstechnicus doet. Een geluidsbalans maken is geen technische operatie maar een artistieke opgave. Een stem in de mix plaatsen doe je vanuit gevoel en beleving. Dat je daar technische middelen voor gebruikt is bijzaak zodra de voorstelling of het concert begint. 'Overdag ben ik geluidstechnicus, 's avonds ben ik kunstenaar', vat geluidsman Erik Hendriks het samen. Alleen al vanwege die interactie tussen de technicus en wat er op het toneel of podium gebeurt, hoort hij thuis in de zaal. Dat heeft ook met vertrouwen te maken. 'Voor een goede uitvoering moet er vertrouwen zijn tussen de dirigent en de geluidstechnicus', zegt Hans-Willem de Haan van het Muziektheater. 'Als de technicus niet in de zaal zit, kan dat vertrouwen niet ontstaan.'

Het tweede punt is de interactie met het publiek. Een geluidstechnicus reageert, net als de artiest, op wat er in de zaal gebeurt: alle verschillende soorten van stilte, lachen en applaus. Dat heeft te maken met timing, ritme, net ietsje harder of zachter, iets meer of minder effect. Dat kun je alleen in de zaal zelf goed aanvoelen. Een voorbeeld geeft Erik Hendriks over Najib Amhali: vóór de pauze komt de show maar niet echt los. Het lachen zet wel in maar zet niet door, de tweede en derde grap komen niet over. Misschien was de geluidstechnicus iets te voorzichtig. Het verschil is subtiel, maar na de pauze gaat hij iets brutaler te werk en schuift met het publiek mee, over de eerste lach heen. De zaal en de cabaretier komen helemaal los. 'Je moet zelf ervaren hoe die lach door de zaal rolt.'

En er is nog een derde reden om in de zaal te zitten: de klank verandert zodra het publiek binnenkomt. De akoestiek verandert met de aanwezigheid van mensen, door de kleding die ze aanhebben, de temperatuur, de luchtvochtigheid. Het geluid kan wezenlijk verschillen van de lege zaal tijdens de repetitie of soundcheck. Dat moet je wel zelf horen.

Waarom midden in de zaal

Er zijn dus goede redenen dat de ge-

luidstechnicus in de zaal zit. Maar moet het ook in het midden? Veel mensen menen dat het geluid daar 'het beste' is. Of dat het moet vanwege 'stereo'. Dat klopt maar half. Het gaat niet om het beste of het slechtste geluid. Het gaat om een positie die representatief is. Wat de technicus hoort moet een referentie zijn voor hoe het in de zaal klinkt, een betrouwbare standaard voor wat de mensen in de zaal horen. Liever niet onder het balkon en niet te dicht bij een wand, want dat kleurt het geluid het meest. Een positie in het midden ligt voor de hand, net zoals een dirigent midden voor het orkest wil staan en niet aan de zijkant. Als je een stem uit het midden wilt laten komen (en dat wil je vaak), dan is het handig als je zelf in het midden staat. In het midden kun je alle belangrijke luidsprekers horen, je kunt als dat belangrijk is een stereo balans maken, in het midden hoor je ook de diepte in het geluidsbeeld. Je kunt ook onbalans tussen links en rechts horen, als een luidspreker uitvalt, als een geluid uit fase is, als het aan één kant dreigt te gaan rondzingen. Voor de plek in het midden zijn goede argumenten.

Alternatief: achterin of zijkant

Een geluidsplek achter in de zaal of aan de zijkant is een goed alternatief. In een klein theater of bij voorstellingen met beperkte geluidstechniek kan dat. Maar in de grotere theaters zit je dan al snel onder het balkon. Soms heb je daar zoveel laag dat als het geluid onder het balkon goed is, het in de rest van de zaal klinkt als een transistorradio. Toch kan het wel, mits het theater akoestische maatregelen treft, zoals 'basstraps' om het laag af te vangen. Er moet ook een geluidssysteem hangen dat werkelijk zaaldekking is en waar je als geluidstechnicus op kunt vertrouwen. Het helpt als er een voorziening is voor de bezoekende technicus om dit systeem zelf bij te regelen (EQ). En de plek moet natuurlijk goed toegankelijk zijn. Verder vereist een alternatieve positie de nodige communicatie. In het Muziektheater is de geluidsplek onder het balkon. Dat werkt naar tevredenheid omdat men ruim van tevoren de bezoekende techni-

cus uitlegt hoe de situatie is, welke ervaring men in de zaal heeft en zorgt dat bij aankomst alles technisch in orde is. Maar zelfs dan hebben gasttechnici de neiging om ietsje harder te draaien dan nodig, zo leert de ervaring. In het nieuwe DeLaMar komt de geluidsregie op verzoek van Joop van den Ende achter in de zaal, maar wel in het midden. Er worden de nodige akoestische maatregelen getroffen, vertelt geluidstechnicus Dennis Slot. Van den Ende weet dat een alternatieve geluidsplek mogelijk is door zijn musicals. Musicalen staan maanden op dezelfde locatie en een geluidstechnicus heeft dan alle tijd om een goede inschatting te maken van het zaalgeluid in verhouding tot de plek waar hij zelf staat. Het kan dus, afhankelijk van de programmering en mits voldoende maatregelen worden getroffen.

Alternatief: remote control

Een elegante oplossing die soms al wordt toegepast is dat de geluidstechnicus in de zaal zit met een remote control of een laptop met draadloze verbinding. Hij kan dan op afstand geluiden instarten, het volume en andere parameters regelen. De apparatuur zelf staat in de regiecabine of backstage.

Alternatief: regiecabine

Geluid doen vanuit de (open) regiecabine is soms mogelijk. Denk aan een programma met enkele microfoons die je kunt inregelen en waar verder niets aan verandert. Ook het instarten van een enkel geluid, door Louis Janssen (Theateradvies bv) samengevat als 'de blaffende hond en de kerkklok', kan vanuit de cabine. Maar zelfs dan: hoor je het snel genoeg als het gaat rondzingen? En hoe hard moeten 'de blaffende hond en de kerkklok' precies zijn?

Alternatief: perfecte studio

Een theoretische optie is de perfecte studioruimte die zelfs zou kunnen klinken als de zaal zelf. Technisch zal het mogelijk zijn, maar je mist de interactie. In de praktijk zal niemand hier gebruik van willen maken. Wat bij grote producties wel gebeurt is dat een submix van een symfonieorkest gemaakt wordt

© Rob Adet

'Veel technici maken het er zelf naar dat het een probleem is'

in een aparte studioruimte, ver van de zaal. Die submix gaat naar de mengtafel in de zaal waar de balans tussen orkest, vocalen en eventuele andere submixen wordt gemaakt.

Maakt het genre iets uit?

'Zodra er interactie is, zodra je een balans moet maken, moet je in de zaal zitten', vindt Hans-Willem de Haan. Bekijk het per voorstelling want de genres lopen teveel door elkaar om daar iets met stelligheid over te zeggen.

En de stoorfactor?

De beste optie die we hebben is om de storende invloed van de techniek in de zaal terug te dringen. Zowel de geluidstechnici als de ontvangende theaters hebben daar hun eigen rol in. Dat begint met het besef dat het belangrijk en mogelijk is om hier iets aan te doen. Bewustwording dus.

Etiquette voor geluidstechnici

'Veel technici beheersen de etiquette van de geluidsplek niet. Zij maken het er zelf naar dat het een probleem is', merkte Erik Hendriks op. Volgens de rondetafel is het goed mogelijk om alles wat je bij je hebt onzichtbaar te maken, inclusief jezelf. De regels:

- Zorg dat je niet boven het publiek uitsteekt
- Laptop naar beneden klappen, geen screensavers gebruiken
- Mengtafel kiezen waarvan beeldscherm gedimd kan worden. Dit kan bij vrijwel alle geluidstafels, helaas bij lichttafels niet!
- Alle lampjes dimmen en zonodig dimbaar maken; lampjes met zwanenhals naar beneden richten; kleurfilters eromheen draaien
- Draag donkere kleding
- Maak geen onnodige of drukke bewegingen
- Leg uit aan de mensen achter je wat je doet, vooral als ze vlak achter je zitten. Het helpt.

Rol van de theaters (directie, technici)

Kun je storende techniek voorkomen met contractuele verplichtingen? De rondetafel denkt van niet. 'Je kunt dit soort dingen niet dichttimmeren in een contract.' Veel contracten worden afgesloten als over de voorstelling zelf nog weinig bekend is. Wat wil je er dan in zetten? De betere oplossing is goed overleg en zorgen voor goede voorzieningen. Ga uit van het belang dat je deelt. Geen producent wil twaalf stoelen bezetten als het met vier kan. Geen technicus stoort doelbewust het publiek om zich heen. En hoe vaak komt het werkelijk nog voor dat iemand een kanjer van een mengtafel bij zich heeft voor drie microfoons? Het advies:

- Geen contract maar contact. Informeer een maand van tevoren bij het gezelschap wat er gaat gebeuren. Beslis op dat moment of er extra stoelen verkocht kunnen worden.
- Analyseer of verbetering van de bestaande geluidsplek mogelijk is
- Zorg voor in hoogte verstelbare tafels of frames, vooral niet te hoog
- Zorg dat de geluidsplek goed te bereiken is en goed ingericht
- Scherm de geluidsplek rondom af, bijvoorbeeld met zwart doek
- Bij verbouwing: kijk of het mogelijk is de geluidsplek te verzinken.

Nieuwbouw

- Voor theaters die breed programmeren ligt een geluidsplek in het midden van de zaal voor de hand.
- Daarvan kun je afwijken als de programmering zich ervoor leent en met inzet van extra maatregelen (akoestiek, zaalsysteem)
- Overweeg hefplateaus voor de geluidsplek
- Overweeg een tweede positie achterin of aan de zijkant (voor kleine producties, voor 'de blaffende hond en de kerkklok').

Conclusie

De geluidstechnicus hoort als regel in de zaal, op een plek die representatief is voor het geluidsbeeld. Maar de belangrijkste conclusie van deze rondetafel: er is een cultuuromslag nodig! Voor geluidstechnici: wees je ervan bewust dat je tussen het publiek zit en sluit storende factoren uit, inclusief je eigen gedrag. Voor de theaters: wees je ervan bewust dat geluidstechnici een artistieke opgave hebben en zorg voor goede voorzieningen zodat ze onopvallend hun werk kunnen doen. Voor iedereen: door samenwerking kan dit hele probleem voor negenennegentig procent worden opgelost. ◀

De bijeenkomst vond plaats op 1 maart 2010 bij Theateradvies bv onder leiding van Huub Huikeshoven. Aanwezig waren Hans-Willem de Haan, Jasper Hopman, Erik Hendriks, Louis Janssen, Piet Nieuwint, Jorg Schellekens, Dennis Slot, Anouk van Sprundel, en Jos van de Haterd.